

Jak **(ne)**měřit sociální kapitál?

Luděk Sýkora a Roman Matoušek

Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecké fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

sykora@natur.cuni.cz, matouse4@natur.cuni.cz

obsah

- Sociální kapitál a lokální a regionální rozvoj
  - Používané přístupy k měření sociálního kapitálu a jejich nedostatky
  - Co je vlastně sociální kapitál a dá se změřit ?
  - Teritorialita sociálních sítí, sociální kapitál v území
  - Jak na to?
-
- Úvahy v rámci projektu Ministerstva pro místní rozvoj WD-13-07-1 “Sociální kapitál jako faktor ovlivňující regionální disparity a regionální rozvoj (SOFARR)”

sociální kapitál a **lokální a regionální rozvoj**

- růst významu institucionálních a sociálně kulturních faktorů při vysvětlování lokálního a regionálního rozvoje
  - znalosti, učení, hodnoty, důvěra, reciprocita, ..
  - interakce aktérů, kontaktní systémy, hustota sítí institucí
  - a **sociální kapitál**
- **sociální interakce** v rámci sociálních sítí na bázi důvěry (ale také dělby práce a rolí ve společnosti)
- **sociální kapitál** je atraktivní koncept, protože je široký, adaptabilní, flexibilní

organizace společnosti v území

- předpoklad: určité formy **sociální organizace** a **sociálního chování** mají pozitivnější vliv na rozvoj lokalit a regionů než jiné
- **formy** sociální organizace a sociálního chování
  - se mohou mezi lokalitami a regiony lišit
  - jsou v území (lokalitách a regionech) do jisté míry ukotvené
  - existují specifické **formy sociálně-prostorové organizace** (sociálně-prostorové formace): určené vnitřní organizací a postavením v širším sociálně-prostorovém systému (vliv mezinárodní dělby práce a globalizace na lokální rozvoj)
- jaké **formy sociálně-prostorové organizace** jsou nejvhodnější z hlediska rozvoje lokalit a regionů ?
- vztah mezi charakteristikami sociálně prostorových formací a úrovní / úspěšností společenského rozvoje v lokalitách a regionech

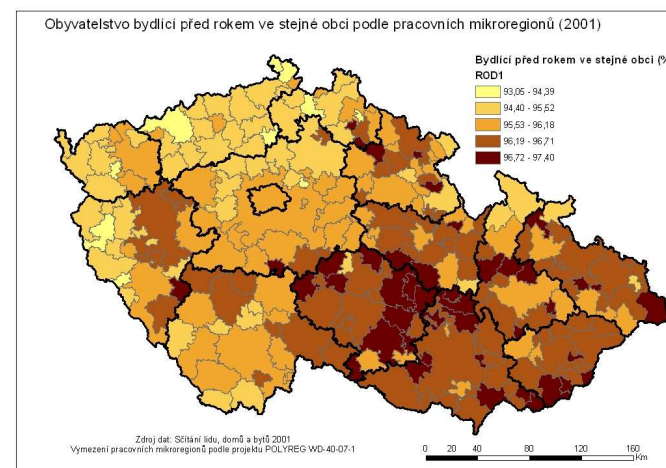
sociální kapitál

- pozitivní sociální interakce (akceptované, nekonfliktní, s přínosy všem zúčastněným) v rámci sociálních sítí a mezi sítěmi, které jsou založené na vzájemné důvěře (naplnění pozitivních očekávání)
  - míra zasíťování
  - míra vzájemné důvěry
- pozor na romantizující pohled na sociální kapitál – SK neznamena rovnostářkou sociální strukturu
- SK není o jakémisi obecném pozitivním klimatu, ale o konkrétních sociálních vztazích, které mohou být nerovné až utilitární povahy, ale při společenském akceptování nerovností, jež nejsou považovány za nespravedlnosti

jak se **(také)** měří sociální kapitál?

- Agregátní ukazatele za různé územní celky (obec – ORP – kraj)
- Počet neziskových organizací/počet obyvatel
- Důvěra prezidentovi, krajským zastupitelům, obecním zastupitelům
- Počet dobrovolných dárců krve
- Volební účast ve volbách do obecního zastupitelstva
- Počet kandidátů na jedno volené místo v obecním zastupitelstvu
- Míra kriminality

co některé indikátory (ne)ukazují?

- Počet neziskových organizací x jejich vzájemné vztahy
- Obec Makotřasy: rozdílné názory obyvatel na další výstavbu v obci vedly ke vzniku dvou občanských sdružení
- Volební účast – důsledek sociálního nebo lidského kapitálu? Důsledek harmonického zájmu o věci veřejné, nebo konfliktu v obci?
- Význam přiřádaný volbám a volební účast je ovlivněn úrovní dosaženého vzdělání, věkem a úrovní materiálního bohatství

můžeme změřit sociální kapitál ?

- Zpravidla neměříme sociální kapitál, ale **podmínky**, které považujeme za vhodné pro utváření sociálního kapitálu nebo jevy, jež považujeme za **důsledky** existence jisté úrovně sociálního kapitálu.
- Používané indikátory postihují (měří) jevy, které jsou:
  - pouze dílčími podmínkami utváření sociálního kapitálu (a nejen sociálního kapitálu)
  - nebo důsledky jež jsou mnohonásobně podmíněné (vedle sociálního kapitálu je ovlivňuje mnoho dalších faktorů)
- **Jak identifikovat „přidanou hodnotu“ sociálního kapitálu?**

Klubko vzájemných souvislostí je vskutku skličující ...,
nekonečná nit nemá počátku ani konce ...,
musíme v některém místě tuto nit přestříhnout
a tím se jejího konce zmocnit.

(W. Isard 1960)

sociální kapitál

k jádru věci

- Sociální kapitál představuje **specifickou přidanou hodnotu** vyplývající z kvality i kvantity **sociálních interakcí** založených na
  - vzájemně akceptovaných pravidlech sociálních vztahů
  - důvěře v taková pravidla a instituce je zajišťující
  - důvěře v ostatní aktéry sociální skupiny, sítě či společnosti
- Sociální kapitál je vytvářený, udržovaný a rozvíjený **sociálními interakcemi** v rámci **sociálních sítí, skupin, komunit či celých společností**
- Sociální kapitál představuje takové **sociální vazby**, které ulehčují **koordinaci a kooperaci** mezi lidmi a umožňují **přenos a sdílení** zdrojů, informací, znalostí mezi členy sociálních sítí a skupin.
- Sociální kapitál je **vlastností společenské organizace sociálního systému**

sociální kapitál

jednotlivce či společnosti ?

- Využívání sociálního kapitálu je **primárně záležitostí jednotlivců**, přináší však **prospěch sociální skupině či společnosti jako celku**. Zájem na formování, udržení a rozvíjení úrovně sociálního kapitálu tak mají jednotliví aktéři i společenství jako celek.
- Sociální kapitál je **individuálním** a zároveň i **kolektivním** zdrojem sloužícím k zvyšování uspokojení jednotlivců i sociální skupiny jako celku.
- Sociální kapitál je relační složkou integrující jednotlivé aktéry do sociálních skupin (od rodiny po společnost) a umožňující jim v různé a rozmanité míře využívat **zdroje, jimiž disponují i další aktéři ve skupině**.

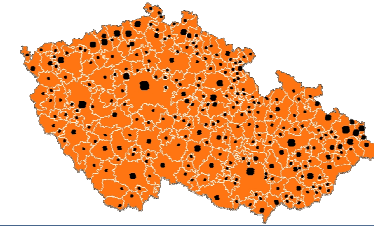
formy sociálního kapitálu

- strukturální – **sociální sítě**
  - **vnitroskupinový** SK („bonding“), utvářený interakcemi mezi členy sociální skupiny
  - **meziskupinový** SK („bridging“), formovaný v rámci sociálních sítí integrujících členy z různých sociálních skupin
  - **hierarchický** SK („linking“), propojující sociální skupiny či společenství nižší úrovně na klíčové aktéry s výraznou mocí v hierarchicky nadřazených sociálních systémech
- kognitivní – **důvěra**
  - **partikularizovaná** důvěra mezi členy určité sociální sítě (sociální skupiny) na základě zkušeností vyplývajících z konkrétních interakcí
  - **generalizovaná** důvěra je obecnou, sdílenou důvěrou členů sociální skupiny v ostatní členy skupiny, zpravidla v celou společnost, její instituce a fungování

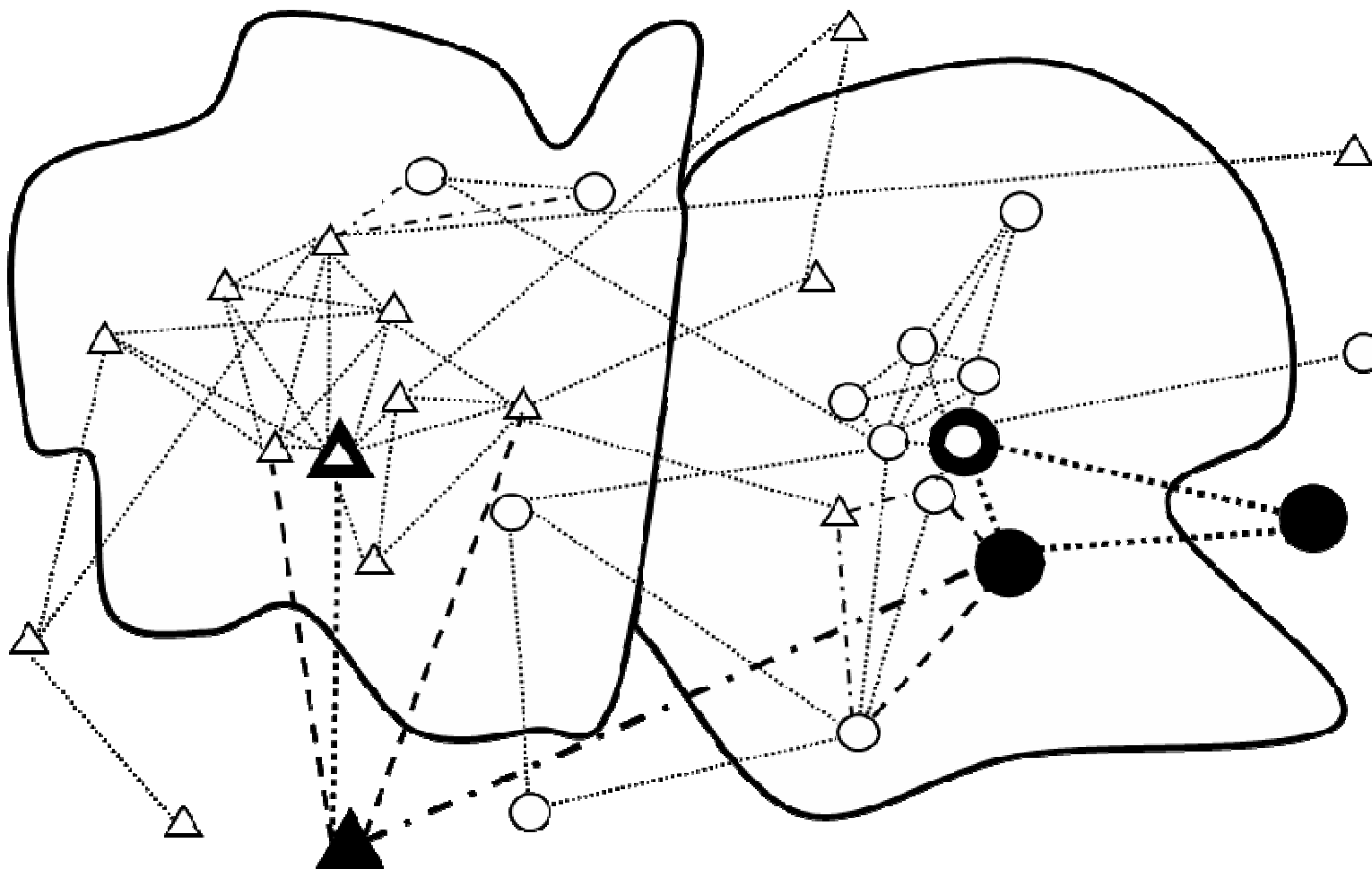
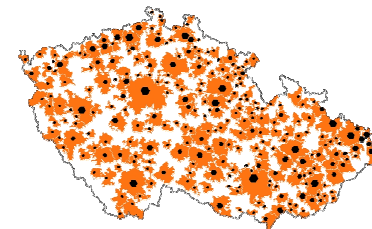
společnost v území

teritorialita sociálních sítí

- Regiony v nichž se odehrává každodenní život obyvatel jsou formovány funkčními vztahy integrujícími rozmanité sociální skupiny.
- **Vnitroskupinový** „bonding“ sociální kapitál integruje sociální skupinu či síť - vnitroregionální a meziregionální.
- **Meziskupinový** („bridging“) sociální kapitál - vazby mezi členy různých sociálních skupin uvnitř regionu, nadregionální.
- **Hierarchický** („linking“) sociální kapitál - napojení na aktéry a sociální skupiny ve vyšších stupních společenské hierarchie a aktéry působící na vyšších měřítkových úrovních (např. na významné politiky, bankéře ...).
- lokalita / region: zapojení aktérů do různých sociálních sítí, konstituce těchto sítí prostřednictvím vnitroskupinových vazeb, vzájemné meziskupinové vazby mezi sítěmi, hierarchické vztahy na aktéry působící v sítích na vyšších řádovostech úrovních (lokální – národní – globální sítě)

ukotvení sociálních sítí v území

co se sleduje ?

aktéři, sítě, důvěra

- obyvatelé v nejširším slova smyslu
  - agregované údaje za území
  - výzkumy generalizované důvěry
  - analýzy sociálních sítí v malých lokalitách
- významní aktéři: političtí, ekonomičtí a občanští
  - výzkumy generalizované důvěry v instituce
  - analýzy sociálních sítí významných aktérů v regionech

co chybí ?

- kvalitativní vhled snažící se o pochopení nejvýznamnějších vazeb a interakcí v regionu
- propojení dílčích pohledů / analýz pro sledované území - komplexní holistický pohled
- vztah sociálního kapitálu a dalších faktorů lokálního a regionálního rozvoje

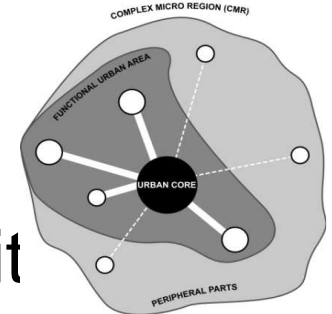

jak na to ?

- vybrané příklady ilustrující vliv rozmanitých stránek SK na lokální a regionální rozvoj

X

- celková hluboká znalost vybraných typů lokalit regionů, sociálně-prostorových formací
  - plošné šetření obyvatel, firem: míra interakce a důvěra mezi nimi a důvěra k institucím a elitám
  - analýza sociálních sítí obyvatel a sítí firem ve vybrané lokalitě
  - analýza sociálních sítí klíčových aktérů regionu
  - identifikace nejvýznamnějších typů interakcí

Závěry

- kvantitativní indikátory úrovně sociálního kapitálu (podmínek, důsledků) mají své **opodstatnění**
- indikátory musí být **konceptuálně ukotveny** a výsledky správně **interpretovány**
- podchytí **jen některé stránky** sociálního kapitálu

- adekvátní **vymezení územních jednotek** sledování: teritorialita sociálních sítí
- identifikace **typů území** při zohlednění odlišných forem sociálních organizací a sociálního chování
- **holistický pohled** založený na hlubší znalosti utváření SK v konkrétním „malém“ území
- **sociálně-prostorové formace**, jejich SK a lok. a reg. rozvoj

poděkování

Příspěvek vznikl za podpory Ministerstva pro místní rozvoj v rámci projektu WD-13-07-1 “Sociální kapitál jako faktor ovlivňující regionální disparity a regionální rozvoj (SOFARR)”.